

Zbierka súdnych rozhodnutí

ROZSUDOK SÚDNEHO DVORA (štvrtá komora)

zo 16. marca 2023 *

„Návrh na začatie prejudiciálneho konania – Ochrana spotrebiteľov – Smernica 93/13/EHS – Články 3, 4 a 5 – Spotrebiteľské zmluvy – Hypotekárne úvery – Nekalé podmienky – Podmienka týkajúca sa provízie za poskytnutie úveru – Návrh na zrušenie tejto podmienky a vrátenie sumy zaplatenej na tomto základe – Jasná a zrozumiteľná povaha podmienok – Existencia osobitnej vnútroštátnej právnej úpravy“

Vo veci C-565/21,

ktorej predmetom je návrh na začatie prejudiciálneho konania podľa článku 267 ZFEÚ, podaný rozhodnutím Tribunal Supremo (Najvyšší súd, Španielsko) z 10. septembra 2021 a doručený Súdnemu dvoru 14. septembra 2021, ktorý súvisí s konaním:

Caixabank SA

proti

X,

SÚDNY DVOR (štvrtá komora),

v zložení: predseda štvrtej komory C. Lycourgos, sudcovia L. S. Rossi, J.-C. Bonichot, S. Rodin (spravodajca) a O. Spineanu-Matei,

generálna advokátka: J. Kokott,

tajomník: A. Calot Escobar,

so zreteľom na písomnú časť konania,

so zreteľom na pripomienky, ktoré predložili:

- Caixabank SA, v zastúpení: J. Gutiérrez de Cabiedes Hidalgo de Caviedes, abogado,
- španielska vláda, v zastúpení: A. Gavela Llopis a M. J. Ruiz Sánchez, splnomocnené zástupkyne,
- Európska komisia, v zastúpení: J. Baquero Cruz a N. Ruiz García, splnomocnení zástupcovia,

* Jazyk konania: španielčina.

so zreteľom na rozhodnutie prijaté po vypočutí generálnej advokátky, že vec bude prejednaná bez jej návrhov,

vyhlásil tento

Rozsudok

- 1 Návrh na začatie prejudiciálneho konania sa týka výkladu článkov 3 až 5 smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách (Ú. v. ES L 95, 1993, s. 29; Mim. vyd. 15/002, s. 288).
- 2 Tento návrh bol podaný v rámci sporu medzi Caixabank SA (ďalej len „banková inštitúcia“) a X. (ďalej len „spotrebiteľ“) vo veci údajnej nekalej povahy podmienky zmluvy o úvere s hypotekárnym záložným právom týkajúcej sa provízie za poskytnutie úveru.

Právny rámec

Právo Únie

- 3 Článok 3 ods. 1 smernice 93/13 stanovuje:

„Zmluvná podmienka, ktorá nebola individuálne dohodnutá sa považuje za nekalú, ak napriek požiadavke dôvery [dobrej viery – *neoficiálny preklad*] spôsobí značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy, ku škode spotrebiteľa.“

- 4 Podľa článku 4 uvedenej smernice:

„1. Bez toho, aby boli dotknuté ustanovenia článku 7, nekalosť [nekalá povaha – *neoficiálny preklad*] zmluvných podmienok sa hodnotí so zreteľom na povahu tovaru alebo služieb, na ktoré bola zmluva uzatvorená [ktoré sú predmetom zmluvy – *neoficiálny preklad*] a na všetky okolnosti súvisiace s uzatvorením zmluvy, v dobe uzatvorenia zmluvy a na všetky ostatné podmienky zmluvy alebo na inú zmluvu, od ktorej závisí.

2. Hodnotenie nekalej povahy podmienok sa nevzťahuje ani k definícii hlavného predmetu zmluvy ani na primeranú cenu a úhradu na jednej strane, ako aj tovar alebo služby dodávané výmenným spôsobom na druhej strane, pokiaľ tieto podmienky sú zrozumiteľné [sa netýka ani definície hlavného predmetu zmluvy, ani primeranosti ceny a odmeny na jednej strane, ako ani tovarov alebo služieb poskytovaných ako protihodnota na strane druhej, pokiaľ sú tieto podmienky formulované jasne a zrozumiteľne – *neoficiálny preklad*].“

- 5 Článok 5 tej istej smernice stanovuje:

„V prípade zmlúv, v ktorých sú všetky alebo niektoré podmienky ponúkané spotrebiteľovi v písomnej forme, musia byť vždy tieto podmienky vypracované zrozumiteľne [jasne a zrozumiteľne – *neoficiálny preklad*]. Keď existuje pochybnosť o zmysle podmienky, prednosť má výklad priaznivejší pre spotrebiteľa. Toto pravidlo výkladu neplatí v súvislosti s postupmi stanovenými v článku 7 ods. 2“

- 6 Oddiel 4 prílohy II časti B k smernici Európskeho parlamentu a Rady 2014/17/EÚ zo 4. februára 2014 o zmluvách o úvere pre spotrebiteľov týkajúcich sa nehnuteľností určených na bývanie a o zmene smerníc 2008/48/ES a 2013/36/EÚ a nariadenia (EÚ) č. 1093/2010 (Ú. v. EÚ L 60, 2014, s. 34) stanovuje vo svojom bode 3 prvej vete:

„V oddiele týkajúcom sa ďalších zložiek [ročnej percentuálnej miery nákladov (RPMN)] sa uvedú všetky ostatné náklady zahrnuté v [TAEG] vrátane jednorazových nákladov, ako sú administratívne poplatky, a pravidelných nákladov, ako je ročný poplatok za vedenie úveru.“

Španielske právo

- 7 Článok 4 prílohy II k Orden del Ministerio de la Presidencia, sobre transparencia de las condiciones financieras de los préstamos hipotecarios (vyhláška predsedu vlády o transparentnosti finančných podmienok hypotekárnych úverov) z 5. mája 1994 (BOE č. 112 z 11. mája 1994, s. 14444), nazvaný „Provízie“, znie:

„1. Provízie za poskytnutie úveru – Všetky náklady na preskúmanie úveru, poskytnutie alebo spracovanie hypotekárneho úveru alebo iné podobné náklady spojené s činnosťou úverového subjektu vyplývajúce z poskytnutia úveru, musia byť zahrnuté v jedinej provízii, ktorá sa nazýva provízia za poskytnutie úveru a platí sa len raz. Jej výška, ako aj forma a dátum platby budú uvedené v tejto zmluvnej podmienke.

...

2. Ostatné provízie a následné poplatky – popri provízii za poskytnutie úveru, sa môžu dohodnúť na farchu dlžníka len:

...

- c) provízie, riadne oznámené Národnej banke Španielska v súlade s ustanoveniami vyhlášky z 12. decembra 1989 a jej vykonávacími predpismi, ktoré zodpovedajú poskytnutiu osobitnej služby zo strany subjektu, ktorá nie je jednoduchým bežným administratívnym úverom...”

Spor vo veci samej a prejudiciálne otázky

- 8 Dňa 21. septembra 2005 spotrebiteľ uzavrel s bankovou inštitúciou zmluvu o úvere s hypotekárnym záložným právom na sumu 130 000 eur, ktorá stanovovala zaplatenie sumy 845 eur ako provízie za poskytnutie úveru.
- 9 Dňa 24. apríla 2018 podal spotrebiteľ žalobu proti bankovej inštitúcii, ktorou sa domáhal neplatnosti zmluvnej podmienky týkajúcej sa provízie za poskytnutie úveru a vrátenia zaplatenej sumy. Tomuto návrhu vyhovel Juzgado de Primera Instancia (prvostupňový súd, Španielsko), ktorý túto podmienku vyhlásil za neplatnú a nariadil bankovej inštitúcii vrátiť spotrebiteľovi zaplatenú sumu.

- 10 Banková inštitúcia podala odvolanie na Audiencia Provincial de Palma de Mallorca (Provinčný súd Palma de Mallorca, Španielsko), ktoré bolo zamietnuté z dôvodu, že banková inštitúcia nepreukázala, že výška provízie zodpovedá skutočnému poskytnutiu služby. Banková inštitúcia následne podala dovolanie na Tribunal Supremo (Najvyšší súd, Španielsko), ktorý je vnútroštátnym súdom.
- 11 Tento súd zastáva názor, že odpoveď Súdneho dvora v rozsudku zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578), na otázky, ktoré mu boli položené v súvislosti s províziou za poskytnutie úveru a hypotekárneho úveru, ako aj v judikatúre, ktorú v tejto oblasti stanovil Súdny dvor, sa odvíjala od skutočnosti, že vnútroštátne súdy skresľovali vnútroštátne právne predpisy a judikatúru. To vedie k tomu, že značný počet španielskych súdov vykladá tento rozsudok Súdneho dvora tak, že judikatúra Tribunal Supremo (Najvyšší súd) týkajúca sa provízie za poskytnutie úveru je v rozpore s právom Únie.
- 12 Za týchto podmienok Tribunal Supremo (Najvyšší súd) rozhodol prerušiť konanie a položiť Súdnemu dvoru tieto prejudiciálne otázky:
 - „1. Bráni článok 3 ods. 1 a články 4 a 5 smernice [93/13] vnútroštátnej judikatúre, v ktorej sa vzhľadom na osobitnú právnu úpravu provízie za poskytnutie úveru vo vnútroštátnom práve ako odmeny za služby týkajúce sa posúdenia, poskytnutia alebo spracovania úveru alebo hypotekárneho úveru alebo za iné podobné služby súvisiace s činnosťou veriteľa, spojenou s poskytnutím úveru, ktorá sa platí jednorazovo a obvykle pri uzavretí zmluvy, vychádza z toho, že zmluvná podmienka, ktorá stanovuje takúto províziu, upravuje podstatnú náležitosť zmluvy, keďže predstavuje hlavnú položku ceny, a nemožno ju považovať za nekalú, ak je formulovaná jasne a zrozumiteľne v širšom zmysle slova, ako to stanovila judikatúra Súdneho dvora Európskej únie?
 2. Bráni článok 4 ods. 2 smernice 93/13/EHS vnútroštátnej judikatúre, ktorá pri posúdení jasnej a zrozumiteľnej povahy zmluvnej podmienky, ktorá upravuje podstatnú náležitosť zmluvy o úvere alebo hypotekárnom úvere, zohľadňuje skutočnosti, akými sú všeobecná znalosť tejto podmienky medzi spotrebiteľmi, povinné informácie, ktoré musí finančná inštitúcia poskytnúť potenciálnemu dlžníkovi v súlade s reguláciou štandardných informačných formulárov, reklama bankových inštitúcií, osobitná pozornosť, ktorú jej venuje priemerný spotrebiteľ, keďže ide o položku ceny, ktorá sa musí zaplatiť v plnej výške na začiatku poskytnutia úveru a ktorá predstavuje podstatnú časť ekonomickej ujmy spojenej so získaním úveru, a skutočnosť, že znenie, umiestnenie a štruktúra podmienky umožňujú konštatovať, že predstavuje podstatnú náležitosť zmluvy?
 3. Bráni článok 3 ods. 1 smernice 93/13/EHS vnútroštátnej judikatúre, podľa ktorej zmluvná podmienka, o ktorú ide vo veci samej, ktorá sa týka provízie za poskytnutie úveru vyplývajúcej zo zmluvy o úvere, ktorej predmetom je odplata za služby týkajúce sa posúdenia, návrhu a individualizovaného spracovania žiadosti o úver (posúdenie realizovateľnosti úveru, solventnosti dlžníka, stavu tiarch na majetku, ktorý bude zaťažený hypotékou, atď.), ako predpokladu na poskytnutie úveru, a ktorá je výslovne upravená vo vnútroštátnej právnej úprave ako odmena za činnosti súvisiace s poskytnutím úveru, nespôsobuje v rozpore s požiadavkou dobrej viery značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy, ku škode spotrebiteľa?“

O prejudiciálnych otázkach

O prvej otázke

- 13 Na úvod je potrebné uviesť, v rozsahu, v akom z návrhu na začatie prejudiciálneho konania vyplýva, že vnútroštátny súd sa svojou prvou otázkou snaží zistiť, či podmienku dotknutú vo veci samej možno považovať za vyňatú z mechanizmu overenia nekalých podmienok, ako je stanovený v článku 3 ods. 1 a článku 4 ods. 1 smernice 93/13, z dôvodu, že provízia za poskytnutie úveru je jednou z hlavných položiek ceny, a teda podstatnou náležitosťou zmluvy, prvá otázka sa týka, bez ohľadu na odkaz na články 3 až 5 tejto smernice, len výkladu článku 4 ods. 2 uvedenej smernice.
- 14 Je potrebné konštatovať, že svojou prvou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či sa článok 4 ods. 2 smernice 93/13 má vykladať v tom zmysle, že bráni vnútroštátnej judikatúre, ktorá vzhľadom na vnútroštátnu právnu úpravu, ktorá stanovuje, že provízia za poskytnutie úveru je odmenou za služby týkajúce sa posúdenia, poskytnutia alebo spracovania úveru alebo hypotekárneho úveru alebo za iné podobné služby, považuje podmienku, ktorou sa stanovuje takáto provízia za „hlavný predmet zmluvy“ v zmysle tohto ustanovenia z dôvodu, že predstavuje jednu z hlavných položiek ceny.
- 15 Podľa uvedeného ustanovenia sa hodnotenie nekalej povahy podmienok netýka ani definície hlavného predmetu zmluvy, ani primeranosti ceny a odmeny na jednej strane, ako ani tovarov alebo služieb poskytovaných ako protihodnota na strane druhej, pokiaľ sú tieto podmienky formulované jasne a zrozumiteľne.
- 16 V dôsledku toho v rámci sporu vo veci samej, len ak by zmluvná podmienka týkajúca sa provízie za poskytnutie úveru patrila do jednej z dvoch kategórií uvedených v predchádzajúcom bode, preskúmanie nekalej povahy tejto zmluvnej podmienky mohlo byť obmedzené v súlade s uvedeným článkom 4 ods. 2 V prejednávanej veci sa vnútroštátny súd pýta Súdneho dvora na rozsah prvej z týchto kategórií, a to kategórie týkajúcej sa „hlavného predmetu zmluvy“.
- 17 Súdny dvor v tejto súvislosti už rozhodol, že zmluvné podmienky vzťahujúce sa na pojem „hlavný predmet zmluvy“ v zmysle článku 4 ods. 2 smernice 93/13 sa musia chápať ako podmienky, ktoré upravujú základné plnenia tejto zmluvy a ktoré ju ako také charakterizujú. Naopak, na podmienky, ktoré majú vedľajšiu povahu vo vzťahu k podmienkam vymedzujúcim samotnú podstatu zmluvného vzťahu, by sa nemal vzťahovať uvedený pojem (rozsudky z 20. septembra 2017, Andrić a i., C-186/16, EU:C:2017:703, body 35 a 36, ako aj z 3. októbra 2019, Kiss a CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, bod 32).
- 18 Zmluvou o úvere sa veriteľ predovšetkým zaväzuje poskytnúť dlžníkovi určitú sumu peňazí, pričom dlžník sa zase zaväzuje predovšetkým splatiť túto sumu, vo všeobecnosti aj s úrokmi, podľa stanoveného splátkového kalendára (rozsudok z 10. júna 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 až C-782/19, EU:C:2021:470, bod 57 a citovaná judikatúra).
- 19 V rozsudku zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578, bod 64), Súdny dvor rozhodol, že províziu za poskytnutie úveru nemožno považovať za podstatné plnenie zmluvy o hypotekárnom úvere len preto, že je zahrnutá v jeho celkovej cene.

- 20 V prejednávanej veci vnútroštátny súd vo svojom návrhu na začatie prejudiciálneho konania odkazuje na rozsudok 44/2019 z 23. januára 2019, v ktorom rozhodol, že provízia za poskytnutie úveru predstavuje spolu so zmluvnými úrokmi cenu zmluvy o úvere alebo hypotekárnej zmluvy, a preto patrí medzi „hlavný predmet zmluvy“ v zmysle článku 4 ods. 2 smernice 93/13. Tento záver bol prijatý najmä s prihliadnutím na relevantnú vnútroštátnu právnu úpravu, ktorá túto províziu za poskytnutie úveru definuje ako odmenu za služby týkajúce sa posúdenia, poskytnutia alebo spracovania úveru alebo hypotekárneho úveru alebo iné podobné služby, ale ktoré súvisia s činnosťou veriteľa.
- 21 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že článok 4 ods. 2 smernice 93/13 stanovuje výnimku z mechanizmu vecného preskúmania nekalých podmienok, ako je upravený v rámci systému ochrany spotrebiteľov zavedeného touto smernicou, a že toto ustanovenie sa tak má vykladať reštriktívne [rozsudok z 12. januára 2023, D.V. (Odmena advokáta – Zásada hodinovej sadzby), C-395/21, EU:C:2023:14, bod 30 a citovaná judikatúra].
- 22 Z vysvetlení poskytnutých vnútroštátnym súdom, ako aj zo znenia prvej otázky vyplýva, že provízia za poskytnutie úveru zahŕňa odmenu za služby týkajúce sa posúdenia, poskytnutia alebo spracovania úveru alebo hypotekárneho úveru alebo iné podobné služby, ktoré neoddeliteľne súvisia s činnosťou veriteľa vyplývajúcej z poskytnutia úveru alebo hypotekárneho úveru.
- 23 Vzhľadom na povinnosť vykladať článok 4 ods. 2 smernice 93/13 striktné nemožno povinnosť odplaty za takéto služby považovať za súčasť hlavných záväzkov vyplývajúcich zo zmluvy o úvere, tak ako ich identifikovala judikatúra pripomenutá v bode 18 tohto rozsudku, teda na jednej strane poskytnutie peňažnej sumy veriteľom a na druhej strane vrátenie tejto sumy, vo všeobecnosti aj s úrokmi, podľa stanoveného splátkového kalendára. Bolo by totiž v rozpore s touto povinnosťou striktného výkladu zahrnúť pod pojem „hlavný predmet zmluvy“ všetky služby, ktoré sú jednoducho spojené so samotným hlavným predmetom a ktoré preto majú vedľajšiu povahu v zmysle judikatúry spomenutej v bode 17 tohto rozsudku.
- 24 Vzhľadom na vyššie uvedené dôvody treba na prvú otázku odpovedať tak, že článok 4 ods. 2 smernice 93/13 sa má vykladať v tom zmysle, že bráni vnútroštátnej judikatúre, ktorá vzhľadom na vnútroštátnu právnu úpravu, ktorá stanovuje, že provízia za poskytnutie úveru predstavuje odmenu za služby týkajúce sa posúdenia, poskytnutia alebo spracovania úveru alebo hypotekárneho úveru alebo za iné podobné služby, považuje podmienku stanovujúcu takúto províziu za „hlavný predmet zmluvy“ v zmysle tohto ustanovenia z dôvodu, že je jednou z hlavných položiek ceny.

O druhej otázke

- 25 Svojou druhou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či sa článok 4 ods. 2 smernice 93/13 má vykladať v tom zmysle, že bráni vnútroštátnej judikatúre, ktorá pri posúdení jasnej a zrozumiteľnej povahy zmluvnej podmienky, ktorá upravuje podstatnú náležitosť zmluvy o úvere alebo hypotekárnom úvere, zohľadňuje skutočnosti, akými sú všeobecná znalosť tejto podmienky medzi spotrebiteľmi, povinné informácie, ktoré musí finančná inštitúcia poskytnúť potenciálnemu dlžníkovi v súlade s reguláciou štandardných informačných formulárov, reklama bankových inštitúcií a osobitná pozornosť, ktorú jej venuje priemerný spotrebiteľ, ako aj skutočnosť, že znenie, umiestnenie a štruktúra uvedenej podmienky umožňujú konštatovať, že predstavuje podstatnú náležitosť zmluvy.

- 26 Na úvod treba uviesť, že táto druhá otázka sa týka posúdenia jasnej a zrozumiteľnej povahy podmienky v zmysle článku 4 ods. 2 smernice 93/13, ktorou sa stanovuje provízia za poskytnutie úveru, o ktorú ide v spore vo veci samej. Z odpovede na prvú otázku pritom vyplýva, že takáto podmienka nespadá pod „hlavný predmet zmluvy“ v zmysle tohto ustanovenia.
- 27 Vzhľadom na túto odpoveď treba poslednú skutočnosť uvedenú vnútroštátnym súdom v druhej otázke chápať tak, že sa týka skutočnosti, že znenie, umiestnenie a štruktúra podmienky, ktorou sa stanovuje provízia za poskytnutie úveru, umožňujú konštatovať, že táto podmienka predstavuje „dôležitú“ náležitosť zmluvy o úvere alebo hypotekárnom úvere, pričom kvalifikácia „podstatnej“ náležitosti je vyhradená náležitostiam, ktoré patria do „hlavného predmetu zmluvy“ v zmysle článku 4 ods. 2 smernice 93/13, ako to vyplýva z judikatúry uvedenej v bode 17 tohto rozsudku.
- 28 Rovnaká požiadavka transparentnosti ako v článku 4 ods. 2 smernice 93/13 je obsiahnutá aj v článku 5 tejto smernice, ktorý stanovuje, že zmluvné podmienky v písomnej forme musia byť „vždy“ vypracované jasne a zrozumiteľne. Ako už rozhodol Súdny dvor, taká požiadavka transparentnosti uvedená v prvom z týchto ustanovení, má rovnaký rozsah ako tá, ktorá je uvedená v druhom z týchto ustanovení (rozsudok z 3. októbra 2019, Kiss a CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, bod 36, ako aj citovaná judikatúra).
- 29 Na účely poskytnutia užitočnej odpovede vnútroštátnemu súdu je preto potrebné vychádzať z toho, že vnútroštátny súd sa svojou druhou otázkou v podstate pýta, či sa má článok 5 smernice 93/13 vykladať v tom zmysle, že na účely posúdenia, či je povaha zmluvnej podmienky v zmluve o úvere alebo hypotekárnom úvere, ktorá stanovuje výber provízie za poskytnutie úveru, jasná a zrozumiteľná, sú relevantné také skutočnosti, akými sú všeobecná znalosť tejto zmluvnej podmienky medzi spotrebiteľmi, informácie, ktoré je finančná inštitúcia povinná poskytnúť potenciálnemu dlžníkovi, reklama bankových inštitúcií, osobitná pozornosť, ktorú priemerný spotrebiteľ pravdepodobne venuje tejto podmienke, v rozsahu, v akom stanovuje platbu celej podstatnej sumy pri poskytnutí tohto úveru alebo tohto hypotekárneho úveru, ako aj skutočnosť, že znenie, umiestnenie a štruktúra predmetnej zmluvnej podmienky by umožnili konštatovať, že ide o dôležitú náležitosť zmluvy.
- 30 Súdny dvor zdôraznil, že požiadavka transparentnosti uvedená v článku 5 smernice 93/13 by nemala byť obmedzená len na zrozumiteľnosť z formálneho a gramatického hľadiska týchto zmluvných podmienok, ale naopak, vzhľadom na to, že systém ochrany zavedený touto smernicou vychádza z myšlienky, že spotrebiteľ sa v porovnaní s predajcom alebo dodávateľom nachádza v znevýhodnenom postavení, najmä pokiaľ ide o úroveň informovanosti, táto požiadavka jasného a zrozumiteľného vypracovania zmluvných podmienok, a teda transparentnosti, stanovená uvedenou smernicou, sa musí chápať široko (pozri v tomto zmysle rozsudok zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578, bod 67, ako aj citovanú judikatúru).
- 31 Uvedenú požiadavku je teda potrebné chápať tak, že neukladá len povinnosť, aby bola dotknutá zmluvná podmienka pre spotrebiteľa formulovaná z gramatického hľadiska zrozumiteľne, ale aj to, aby zmluva transparentným spôsobom vyjadrovala konkrétne fungovanie mechanizmu, na ktorý sa odvoláva dotknutá podmienka, ako aj prípadne vzťah medzi týmto mechanizmom a mechanizmom stanoveným ostatnými podmienkami, aby bol spotrebiteľ schopný na základe presných a zrozumiteľných kritérií posúdiť ekonomické dôsledky, ktoré z toho pre neho vyplývajú (rozsudok zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578, bod 67, ako aj citovaná judikatúra).

- 32 Je pravda, že z tejto judikatúry nevyplýva, že veriteľ je povinný v dotknutej zmluve podrobne špecifikovať povahu všetkých služieb, ktoré poskytuje ako protihodnotu poplatkov stanovených v jednej alebo viacerých zmluvných podmienkach. Vzhľadom na ochranu, ktorú má smernica 93/13 poskytovať spotrebiteľovi z dôvodu, že sa nachádza v znevýhodnenom postavení voči predajcovi alebo dodávateľovi, pokiaľ ide o vyjednávaciu silu, ako aj o úroveň informovanosti, je však dôležité, aby povaha skutočne poskytnutých služieb mohla byť rozumne pochopená alebo vyvodená zo zmluvy posudzovanej ako celok. Okrem toho spotrebiteľ musí byť schopný overiť, že sa rôzne poplatky alebo služby, za ktoré sa poplatky platia, neprekrývajú (rozsudok z 3. októbra 2019, Kiss a CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, bod 43).
- 33 Ako vyplýva z ustálenej judikatúry, jasnosť a zrozumiteľnosť zmluvnej podmienky, o ktorú ide vo veci samej, musí preskúmať vnútroštátny súd z hľadiska všetkých relevantných skutkových okolností, medzi ktorými sa nachádzajú reklama a informácie poskytnuté veriteľom v rámci dojednávania zmluvy o úvere, a s ohľadom na mieru pozornosti, ktorú môže dosiahnuť priemerný spotrebiteľ, ktorý je riadne informovaný a primerane pozorný a obozretný (rozsudok zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578, bod 68, ako aj citovaná judikatúra).
- 34 V bode 69 rozsudku zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578), Súdny dvor rozhodol, že požiadavka transparentnosti vyplývajúca tak z článku 4 ods. 2 smernice 93/13, ako aj z jej článku 5, bráni vnútroštátnej judikatúre, podľa ktorej sa zmluvná podmienka sama osebe považuje za transparentnú bez toho, aby príslušný súd musel vykonať preskúmanie, aké je opísané v bodoch 31 až 33 tohto rozsudku.
- 35 V tejto súvislosti Súdny dvor v bode 70 rozsudku zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578), spresnil, že vnútroštátnemu súdu prináleží overiť, či finančná inštitúcia oboznámila spotrebiteľa so skutočnosťami dostatočne na to, aby tento spotrebiteľ vzal na vedomie obsah a fungovanie zmluvnej podmienky, ktorá mu ukladá povinnosť zaplatiť províziu za poskytnutie úveru, ako aj jej úlohu v zmluve o úvere. Takto bude mať spotrebiteľ prístup k dôvodom opodstatňujúcim odmenu, ktorej zodpovedá táto provízia (pozri analogicky rozsudok z 26. februára 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, bod 77), a teda bude môcť vyhodnotiť rozsah svojho záväzku a predovšetkým celkové náklady uvedenej zmluvy.
- 36 Tribunal Supremo (Najvyšší súd) vo svojom návrhu na začatie prejudiciálneho konania zdôraznil, že na rozdiel od informácií, ktoré Súdnemu dvoru poskytol vnútroštátny súd vo veciach Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 a C-259/19), z jeho judikatúry v žiadnom prípade nevyplýva, že zmluvná podmienka stanovujúca províziu za poskytnutie úveru, o ktorú ide v spore vo veci samej, by sa mala „automaticky“ považovať za splňajúcu, najmä vzhľadom na povinnosti uložené príslušnou vnútroštátnou právnou úpravou, požiadavku transparentnosti vyplývajúcu z článku 4 ods. 2 smernice 93/13, ako aj z jej článku 5. V tejto súvislosti sa Tribunal Supremo (Najvyšší súd) pýta Súdného dvora, či na účely posúdenia jasnej a zrozumiteľnej povahy takejto zmluvnej podmienky možno zohľadniť skutočnosti uvedené v druhej otázke.
- 37 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že v rámci konania podľa článku 267 ZFEÚ, založeného na jasnom rozdelení úloh medzi vnútroštátnymi súdmi a Súdnym dvorom, patrí akékoľvek posúdenie skutkových okolností a vnútroštátneho práva do právomoci vnútroštátneho súdu (pozri najmä rozsudok z 19. septembra 2019, Lovasné Tóth, C-34/18, EU:C:2019:764, bod 42). Navyše Súdny dvor opakovane rozhodol, že nie je jeho úlohou vyjadrovať sa v rámci

prejudiciálneho konania k výkladu vnútroštátnych ustanovení, ani posúdiť, či je výklad, ktorý podáva vnútroštátny súd, správny, keďže taký výklad patrí do výlučnej právomoci vnútroštátnych súdov (pozri najmä rozsudok z 25. novembra 2020, Sociálna poisťovňa, C-799/19, EU:C:2020:960, bod 45).

- 38 V dôsledku toho treba na druhú položenú otázku odpovedať na základe informácií poskytnutých vnútroštátnym súdom, z ktorých vyplýva, že podľa relevantnej vnútroštátnej judikatúry sa zmluvná podmienka, ktorá stanovuje províziu za poskytnutie úveru, o ktorú ide v spore vo veci samej, automaticky nepovažuje za podmienku, ktorá spĺňa požiadavku transparentnosti uvedenú v článku 5 smernice 93/13.
- 39 Pokiaľ ide o posúdenie jasnosti a zrozumiteľnosti takejto podmienky, z judikatúry pripomenutej v bodoch 31 až 33 tohto rozsudku vyplýva, že príslušný súd je povinný, vzhľadom na všetky relevantné skutkové okolnosti, overiť, či bol dlžník schopný posúdiť ekonomické dôsledky, ktoré mu z toho vyplývajú, pochopiť povahu služieb, ktoré poskytuje ako protihodnotu poplatkov stanovených v uvedenej podmienke, a overiť, že sa rôzne poplatky stanovené v zmluve alebo služby, za ktoré sa poplatky platia, neprekrývajú.
- 40 V rámci tohto posúdenia treba zohľadniť najmä znenie skúmanej podmienky, informácie, ktoré finančná inštitúcia poskytla dlžníkovi, vrátane tých, ktoré je povinná poskytnúť v súlade s príslušnou vnútroštátnou právnou úpravou, ako aj reklamu, ktorú táto inštitúcia uskutočnila v súvislosti s typom uzavretej zmluvy, a to s prihliadnutím na úroveň pozornosti, ktorú možno očakávať od priemerného spotrebiteľa, ktorý je riadne informovaný a primerane pozorný a obozretný, v súlade s judikatúrou spomenutou v bode 33 tohto rozsudku.
- 41 V tejto súvislosti, pokiaľ ide o skutočnosti uvedené v druhej otázke, treba po prvé konštatovať, že rozšírená znalosť podmienky stanovujúcej províziu za poskytnutie úveru medzi spotrebiteľmi je nezávislá od spôsobu, akým je takáto podmienka formulovaná v rámci konkrétnej zmluvy, o ktorú ide v spore vo veci samej. Všeobecná známosť takejto podmienky preto nie je faktorom, ktorý by sa mohol brať do úvahy v rámci posúdenia jej jasnej a zrozumiteľnej povahy.
- 42 Po druhé informácie, ktoré je finančná inštitúcia povinná poskytnúť potenciálnemu dlžníkovi v súlade s vnútroštátnou právnou úpravou, sú relevantnými skutočnosťami na účely posúdenia jasnej a zrozumiteľnej povahy, ako sú vo všeobecnosti informácie, ktoré táto inštitúcia poskytla tomuto dlžníkovi v rámci dojednania zmluvy o zmluvných podmienkach a dôsledkoch uzavretia tejto zmluvy. Takéto informácie majú totiž zásadný význam pre spotrebiteľa, pretože najmä na ich základe sa rozhodne, či sa chce zmluvne zaviazat' predajcovi alebo dodávateľovi v súlade s podmienkami, ktoré tejto predajca alebo dodávateľ vopred pripravil (pozri v tomto zmysle rozsudok z 30. apríla 2014, Kásler a Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, bod 70).
- 43 Po tretie reklama finančnej inštitúcie týkajúca sa typu uzavretej zmluvy sa musí tiež zohľadniť ako informácia poskytnutá veriteľom v rámci dojednávania zmluvy (pozri v tomto zmysle rozsudok z 30. apríla 2014, Kásler a Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, bod 74, ako aj z 3. októbra 2019, Kiss a CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, bod 44).
- 44 Po štvrté osobitnú pozornosť, ktorú priemerný spotrebiteľ venuje podmienke týkajúcej sa provízie za poskytnutie úveru v rozsahu, v akom táto podmienka stanovuje platbu celej podstatnej sumy pri poskytnutí úveru alebo hypotekárneho úveru, možno zohľadniť na účely posúdenia jasnej

a zrozumiteľnej povahy takejto podmienky. V súlade s judikatúrou spomenutou v bode 33 tohto rozsudku treba teda v rámci tohto posúdenia zohľadniť mieru pozornosti, ktorú možno očakávať od priemerného spotrebiteľa, ktorý je bežne informovaný a primerane pozorný a obozretný.

- 45 Napokon po piate, pokiaľ ide o vlastnosti, podľa ktorých znenie, umiestnenie a štruktúra podmienky umožňujú konštatovať, že ide o podstatnú náležitosť zmluvy, treba konštatovať, že vzhľadom na odpoveď poskytnutú na prvú otázku, z ktorej vyplýva, že podmienka, o ktorú ide vo veci samej, v zásade nie je podstatnou náležitosťou zmluvy o hypotekárnom úvere, táto vlastnosť zodpovedá nesprávnemu predpokladu, a tak nemôže byť relevantnou skutočnosťou v rámci sporu vo veci samej.
- 46 Naopak umiestnenie a štruktúra predmetnej zmluvnej podmienky umožňujú konštatovať, či táto podmienka predstavuje dôležitú náležitosť zmluvy. Takéto skutočnosti totiž môžu dlžníkovi umožniť posúdiť ekonomické dôsledky, ktoré pre neho vyplývajú z tejto podmienky.
- 47 Vzhľadom na vyššie uvedené dôvody treba na druhú otázku odpovedať tak, že článok 5 smernice 93/13 sa má vykladať v tom zmysle, že na účely posúdenia jasnej a zrozumiteľnej povahy zmluvnej podmienky, ktorá stanovuje zaplatenie provízie za poskytnutie úveru dlžníkom, je príslušný súd povinný, vzhľadom na všetky relevantné skutkové okolnosti, overiť, že bol dlžník schopný posúdiť ekonomické dôsledky, ktoré mu z toho vyplývajú, pochopiť povahu služieb poskytovaných ako protihodnotu poplatkov stanovených v uvedenej podmienke, a overiť, že sa jednotlivé poplatky stanovené v zmluve alebo služby, za ktoré sa poplatky platia, neprekrývajú.

O tretej otázke

- 48 Svojou treťou otázkou sa vnútroštátny súd v podstate pýta, či sa má článok 3 ods. 1 smernice 93/13 vykladať v tom zmysle, že bráni vnútroštátnej judikatúre, podľa ktorej zmluvná podmienka, ktorá stanovuje v súlade s príslušnou vnútroštátnou právnou úpravou zaplatenie provízie za poskytnutie úveru dlžníkom ako odmeny za služby týkajúce sa posúdenia, poskytnutia a individualizovaného spracovania žiadosti o úver alebo hypotekárny úver, nespôsobuje značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy, ku škode spotrebiteľa.
- 49 Podľa ustálenej judikatúry sa právomoc Súdneho dvora vzťahuje na výklad pojmu „nekalá podmienka“ uvedeného v článku 3 ods. 1 smernice 93/13, ako aj na kritériá, ktoré vnútroštátny súd môže alebo musí uplatniť pri preskúvaní zmluvnej podmienky z hľadiska ustanovení tejto smernice, pričom uvedenému súdu prináleží, aby vzhľadom na tieto kritériá rozhodol o konkrétnej kvalifikácii príslušnej zmluvnej podmienky podľa osobitných okolností daného prípadu. Z uvedeného vyplýva, že Súdny dvor sa musí vo svojej odpovedi obmedziť na to, aby vnútroštátnemu súdu poskytol údaje, ktoré musí tento súd zohľadniť pri posúdení nekalej povahy dotknutej podmienky (rozsudok zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578, bod 73).
- 50 Pokiaľ ide o otázku, či bola požiadavka dobrej viery v zmysle článku 3 ods. 1 smernice 93/13 splnená, treba konštatovať, že vzhľadom na šestnástu odôvodnenie tejto smernice má vnútroštátny súd na tento účel preveriť, či predajca alebo dodávateľ, ktorý zaobchádza so spotrebiteľom čestne a rovnocenne, mohol rozumne očakávať, že by tento spotrebiteľ súhlasil s takouto podmienkou po individuálnom dojednaní (rozsudok zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578, bod 74).

- 51 Pokiaľ ide o preskúmanie existencie prípadnej značnej nerovnováhy, toto preskúmanie sa nemôže obmedzovať na kvantitatívne ekonomické posúdenie spočívajúce v porovnaní jednej celkovej hodnoty transakcie, ktorá je predmetom zmluvy, a jednej nákladov, ktoré na základe tejto podmienky znáša spotrebiteľ. Značná nerovnováha totiž môže vyplývať už zo samotnej skutočnosti dostatočne závažného narušenia právneho postavenia, v ktorom sa spotrebiteľ ako strana predmetnej zmluvy nachádza na základe platných vnútroštátnych predpisov, či už formou zúženia obsahu práv, ktoré mu podľa týchto predpisov vyplývajú zo zmluvy, prekážky v ich výkone, alebo tiež formou prenesenia dodatočnej povinnosti, ktorú vnútroštátne predpisy nestanovujú, na spotrebiteľa (rozsudok z 3. októbra 2019, Kiss a CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, bod 51).
- 52 Navyše z článku 4 ods. 1 smernice 93/13 vyplýva, že nekalá povaha zmluvnej podmienky sa hodnotí so zreteľom na povahu tovaru alebo služieb, ktoré sú predmetom zmluvy, ako aj so zreteľom na všetky okolnosti súvisiace s uzatvorením zmluvy v dobe uzatvorenia zmluvy a na všetky ostatné podmienky zmluvy alebo inej zmluvy, od ktorej závisí (rozsudok zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578, bod 76).
- 53 Vnútroštátny súd a banková inštitúcia tvrdia, že body 78 a 79 rozsudku zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 et C-259/19, EU:C:2020:578), boli ovplyvnené nesprávnym opisom španielskej právnej úpravy, ako aj judikatúry Tribunal Supremo (Najvyšší súd) v návrhu na začatie prejudiciálneho konania vo veci C-224/19, keďže vnútroštátny súd v tejto veci neopísal pravidlo, ktoré osobitne upravuje províziu za poskytnutie úveru a ktoré pre túto províziu stanovuje režim odlišný od režimu ostatných bankových poplatkov.
- 54 Navyše vnútroštátny súd v návrhu na začatie prejudiciálneho konania uvádza, že medzi bodmi 78 a 79 rozsudku zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578), a bodom 55 rozsudku z 3. októbra 2019, Kiss a CIB Bank (C-621/17, EU:C:2019:820), môže v podstate existovať rozpor.
- 55 V tejto súvislosti treba pripomenúť, že Súdny dvor v bode 78 rozsudku zo 16. júla 2020, Caixabank a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 a C-259/19, EU:C:2020:578), uviedol, že podľa informácií poskytnutých jedným z vnútroštátnych súdov v týchto veciach, zákon č. 2/2009 vyžadoval, aby provízie alebo poplatky prenesené na zákazníka zodpovedali skutočne poskytnutým službám alebo vzniknutým nákladom.
- 56 Na základe týchto informácií a na základe uplatnenia zásad spomenutých v bode 51 tohto rozsudku Súdny dvor v podstate rozhodol, že zmluvná podmienka, ktorá má za následok oslobodenie predajcu alebo dodávateľa od povinnosti preukázať splnenie požiadaviek stanovených touto vnútroštátnou právnou úpravou v súvislosti s províziou za poskytnutie úveru, mohla, s výhradou overenia príslušným súdom vzhľadom na všetky zmluvné podmienky, nepriaznivo ovplyvniť právne postavenie spotrebiteľa stanovené vnútroštátnym právom a v dôsledku toho spôsobiť značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy, ku škode spotrebiteľa.
- 57 Vzhľadom na to musí príslušný súd posúdiť, či existuje značná nerovnováha medzi právami a povinnosťami zmluvných strán, pokiaľ ide o výber provízie za poskytnutie úveru na pokrytie úloh spojených s posúdením, poskytnutím alebo spracovaním úveru alebo hypotekárneho úveru v súlade s príslušnou vnútroštátnou právnou úpravou, a to s ohľadom na všetky kritériá stanovené v ustálenej judikatúre uvedenej v bodoch 49 až 52 tohto rozsudku.

- 58 V tejto súvislosti, pokiaľ ide o podmienky zmlúv o úvere týkajúce sa provízií tiež upravených vnútroštátnym právom, Súdny dvor uplatnil uvedené kritériá v bode 55 rozsudku z 3. októbra 2019, Kiss a CIB Bank (C-621/17, EU:C:2019:820), keď rozhodol, že pokiaľ služby poskytované ako protihodnota patria primerane pod plnenia uskutočnené v rámci správy alebo poskytnutia úveru, alebo pokiaľ sumy, ktoré znáša spotrebiteľ na základe uvedených poplatkov a uvedenej provízie, nie sú neprimerané vo vzťahu k výške úveru, nezdá sa, s výhradou overenia príslušným súdom, že tieto podmienky nepriaznivo ovplyvňujú právne postavenie spotrebiteľa, ako ho upravuje vnútroštátne právo.
- 59 Z rovnakých dôvodov sa zmluvná podmienka upravená vnútroštátnym právom a ktorá stanovuje províziu za poskytnutie úveru, ktorej predmetom je odmena za služby týkajúce sa posúdenia, poskytnutia a individualizovaného spracovania žiadosti o úver alebo hypotekárny úver, ktoré sú nevyhnutné na získanie takéhoto úveru alebo hypotekárneho úveru, s výhradou overenia príslušným súdom, nezdá byť spôsobilá nepriaznivo ovplyvniť právne postavenie spotrebiteľa, ako je stanovené vnútroštátnym právom, s výnimkou prípadov, keď služby poskytované ako protihodnota primerane nespádajú do rozsahu vyššie uvedených služieb, alebo keď suma účtovaná spotrebiteľovi na základe uvedenej provízie je neprimeraná výške úveru.
- 60 Treba tiež zdôrazniť, že vnútroštátna judikatúra, podľa ktorej podmienka, ktorá stanovuje províziu za poskytnutie úveru, nemôže byť v žiadnom prípade považovaná za nekalú len preto, že sa týka služieb, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou činnosti úverovej inštitúcie a vyplývajú z poskytnutia úveru a ktoré sú upravené vo vnútroštátnej právnej úprave, by bola v rozpore s článkom 3 ods. 1 smernice 93/13. Takáto judikatúra by obmedzila právomoci vnútroštátnych súdov preskúmať, a to aj z vlastnej iniciatívy, potenciálne nekalú povahu dotknutých podmienok v súlade s týmto ustanovením, a v dôsledku toho by nezaručila plnú účinnosť ustanovení tejto smernice.
- 61 Vzhľadom na vyššie uvedené dôvody sa má článok 3 ods. 1 smernice 93/13 vykladať v tom zmysle, že nebráni vnútroštátnej judikatúre, podľa ktorej zmluvná podmienka, ktorá v súlade s príslušnou vnútroštátnou právnou úpravou stanovuje, aby dlžník zaplatil províziu za poskytnutie úveru ako odmenu za služby týkajúce sa posúdenia, poskytnutia a individualizovaného spracovania žiadosti o úver alebo hypotekárny úver, nespôsobuje prípadnú značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy, ku škode spotrebiteľa, za predpokladu, že údajnú existenciu takejto nerovnováhy účinne preskúma príslušný súd v súlade s kritériami stanovenými v judikatúre Súdneho dvora.

O trovách

- 62 Vzhľadom na to, že konanie pred Súdnym dvorom má vo vzťahu k účastníkom konania vo veci samej incidenčný charakter a bolo začaté v súvislosti s prekážkou postupu v konaní pred vnútroštátnym súdom, o trovách konania rozhodne tento vnútroštátny súd. Iné trovy konania, ktoré vznikli v súvislosti s predložením pripomienok Súdnemu dvoru a nie sú trovami uvedených účastníkov konania, nemôžu byť nahradené.

Z týchto dôvodov Súdny dvor (štvrtá komora) rozhodol takto:

1. Článok 4 ods. 2 smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách

sa má vykladať v tom zmysle, že:

bráni vnútroštátnej judikatúre, ktorá vzhľadom na vnútroštátnu právnu úpravu, ktorá stanovuje, že provízia za poskytnutie úveru predstavuje odmenu za služby týkajúce sa posúdenia, poskytnutia alebo spracovania úveru alebo hypotekárneho úveru alebo za iné podobné služby, považuje podmienku stanovujúcu takúto províziu za „hlavný predmet zmluvy“ v zmysle tohto ustanovenia z dôvodu, že je jednou z hlavných položiek ceny.

2. Článok 5 smernice 93/13

sa má vykladať v tom zmysle, že:

na účely posúdenia jasnej a zrozumiteľnej povahy zmluvnej podmienky, ktorá stanovuje zaplatenie provízie za poskytnutie úveru dlžníkom, je príslušný súd povinný, vzhľadom na všetky relevantné skutkové okolnosti, overiť, že bol dlžník schopný posúdiť ekonomické dôsledky, ktoré mu z toho vyplývajú, pochopiť povahu služieb poskytovaných ako protihodnotu poplatkov stanovených v uvedenej podmienke, a overiť, že sa jednotlivé poplatky stanovené v zmluve alebo služby, za ktoré sa poplatky platia, neprekrývajú.

3. Článok 3 ods. 1 smernice 93/13

sa má vykladať v tom zmysle, že:

nebráni vnútroštátnej judikatúre, podľa ktorej zmluvná podmienka, ktorá v súlade s príslušnou vnútroštátnou právnu úpravou stanovuje, aby dlžník zaplatil províziu za poskytnutie úveru ako odmenu za služby týkajúce sa posúdenia, poskytnutia a individualizovaného spracovania žiadosti o úver alebo hypotekárny úver, nespôsobuje prípadnú značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy, ku škode spotrebiteľa, za predpokladu, že údajnú existenciu takejto nerovnováhy účinne preskúma príslušný súd v súlade s kritériami stanovenými v judikatúre Súdneho dvora.

Podpisy